

‘Tot spijs van de vogelen des hemels’: galgenvelden in oostelijk Westfriesland¹

JAN DE BRUIN

De inval van de Franse troepen in januari 1795 betekende het einde van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en het begin van de Bataafse Republiek. De Bataafs-Franse tijd kwam in 1813 ten einde en heeft uiteindelijk slechts achttien jaar geduurd. Toch kwam in deze periode belangrijke wetgeving tot stand. Zo maakte de eerste Grondwet van 1 mei 1798 van ons land voor het eerst een eenheidsstaat.

Twee opvallende besluiten uit de eerste maanden na de Bataafse Omwenteling kwamen voort uit moderne ideeën over de menselijke waardigheid. Die waren opgebloeid in de achttiende eeuw, de eeuw van de Verlichting.

Ten eerste maakte de verklaring van de rechten van de mens en van de burger van 31 januari 1795 een einde aan de toestand dat niet-gereformeerden waren uitgesloten van het bekleden van belangrijke politieke en bestuurlijke functies. Zij kregen nu opeens volwaardige politieke rechten. Dit had overal grote bestuurlijke gevolgen, ook in Westfriesland.²

Treurig schouwspel

Ten tweede volgde op 6 maart 1795 een decreet om alle galgen en raderen langs openbare wegen binnen zes weken af te breken. Lijken die nog aan galgen hingen of op raderen lagen, dienden te worden begraven op de openbare begraafplaatsen. Het decreet moest een einde brengen aan *een treurig schouwspel van de barbaarsheid van vroegere tijden*, dat bovendien aan nabestaanden zoveel leed toebracht.

Verwijzingen naar galgenvelden komen in de bronnen geregeld voor in het kader van gerechtelijke procedures. Informatie over Westfriesse galgen en raderen is verspreid wel te vinden, maar voor zover mij bekend niet eerder in een overzicht samengebracht.

Deze bijdrage beperkt zich tot oostelijk Westfriesland en is voornamelijk gebaseerd op rechtbankverslagen, de zogenoemde rollen, en andere bronnen in het Westfries Archief. Van sommige galgenvelden ontbreken eigentijdse verwijzingen, maar zijn wel andere vermeldingen bewaard gebleven. Ook deze zijn hieronder opgenomen. Een belangrijke bron is een veldnamenkaart uit omstreeks 1965, samengesteld na een landelijke inventarisatie door het Meertens Instituut in Amsterdam.

¹ De hieronder vermelde archieven berusten in het Westfries Archief (WFA) te Hoorn.

² Voor de effecten op het Westfriesse platteland zie mijn bijdragen in *West-Friesland Oud & Nieuw* (hierna WFON, jaarboek Westfries Genootschap) 1992 en 1998. *Onder de vleugels van de stad* (1992), en *Bannen en mannen in de stede Abbekerk* (1995).

Macht en afschrikking

Vóór 1795 kon in principe iedere instantie met hoge of criminele jurisdictie over een gebied een galg en rad laten plaatsen. In oostelijk Westfriesland waren dat de steden, de plattelandssteden, de Admiraliteit van het Noorderkwartier en de dijkgraafschappen Drechterland en Vier Noorder Koggen.³ Galgenvelden waren symbolen van de macht van de overheid en een waarschuwing om niet te spotten met de wetten van het land.

Bij het vermoeden van een misdrijf startte de officier van justitie het strafrechtelijk onderzoek. In de bronnen wordt hij wel aangeduid als hoofdofficier, officier, baljuw of schout. Hieronder wordt telkens de term schout aangehouden. De schout formuleerde ook de strafeis. De schepenen wezen vervolgens vonnis. In het dijkrecht bestond een rechtbank uit de dijkgraaf als eiser en de heemraden als rechters.

De verhalen zijn vaak tragisch, soms huiveringwekkend. Ze herinneren aan een rechtspraak die we ons in ons deel van de wereld nauwelijks meer kunnen voorstellen. Doodstraffen konden op verschillende manieren worden voltrokken.

Er zijn ook opvallende voorbeelden van het omgaan met verzachtende omstandigheden. Zelfs bij doodstraffen kon een schepenbank 'milder' oordelen dan de strafeis van een schout. Dergelijke nuances konden voor de veroordeelde, of voor de nabestaanden, een groot verschil uitmaken.

Moord

Over het afschrikkende effect van galgen en raderen is het decreet van 6 maart 1795 heel stellig: ze houden boosdoeners niet af van het kwaad. Geloof in afschrikking staat echter recht overeind in een strafzaak voor de Hoornse schepenbank in september 1608. Ene Bonne Pietersz stond terecht wegens moord.

Een maand eerder had hij een man bij Loenen de keel doorgesneden en in een sloot achtergelaten. Het motief: diefstal. Bonne Pietersz deelde het geld met een makker en vluchtte via Amsterdam naar zijn woonplaats Hoorn. Maar de toedracht kwam uit. Schout Claes Boelis liet de moordenaar arresteren en eiste de doodstraf door openbare radbraking en onthoofding.

Vervolgens moest het lichaam van

Galg en rad van Hoorn in de Galgenbocht aan de Westerdijk in 1638.

(detail van blad J van de kaart van de Westfriesse zeekerende dijken door Pieter van der Meersch)

³ Voor een overzicht van de Westfriesse plattelandssteden zie: Jan de Bruin, *Plattelandssteden van hun ontstaan tot hun opheffing in 1811*, in vervangen door: WFON 81 (Hoorn 2014), p. 26-48.

Bonne Pietersz op een rad buiten de Westerpoort worden gelegd, met zijn hoofd ernaast op een staak. De schepenen zagen in de minderjarigheid van Bonne Pietersz een verzachtende omstandigheid, maar het vonnis was nauwelijks milder: onthoofding met het zwaard. Voor het overige volgden zij de eis van de schout.⁴

Hoorn: het galgenveld aan de Westerdijk

Galgen en raderen stonden op een openbare plek, goed zichtbaar voor passanten, maar om begrijpelijke redenen niet al te dicht bij de bewoning. Het galgenveld aan de Westerdijk is daar een goed voorbeeld van. Galg en rad van Hoorn staan afgebeeld op een van de bekende kaarten van de Westfriese Omringdijk uit 1638.⁵

De naam Galgenbocht herinnert er nog altijd aan. In de rollen en vonnissen van de Hoornse schepenbank zijn geen aanwijzingen te vinden dat het galgenveld ooit ergens anders was.⁶ Terechtstellingen vonden altijd plaats voor het stadhuis op de Roode Steen. Het gebeurde wel door onthoofding met het beulzwaard of door wurging aan een paal. Na de executie werden lijken naar het galgenveld overgebracht. Bij ophanging op de Roode Steen werden een of meer galgen getimmerd. Dat gebeurde bijvoorbeeld met handlangers van Dirk Maartensz van Schagen uit Alkmaar. Hij formeerde in de loop van 1568 in Friesland een bende krijgsvolk en lande medio oktober ergens tussen Medemblik en Kolhorn.

4 Oud-rechterlijk archief Hoorn, toegang 0003, inv.nr. 4516 (13 september 1608).

5 Beeldbank WFA, toegang 0354, 1m9.

6 Een ongepubliceerde handleiding voor gidsen van de Vereniging Oud Hoorn plaatst het galgenveld van Hoorn tot ongeveer 1611 op het westelijk uiteinde van Baadland.

*De Galgenbocht in Hoorn, maart 2026. Links wijk Grote Waal, rechts het grootste stadsstrand van Nederland, langs de Westfriese Omringdijk. Uiterst rechts een puntje van schouwburg Het Park. De Grote Waal heeft zijn naam te danken aan een wiel, ontstaan bij een doorbraak van de Omringdijk in 1514.
(foto Stichting Projector / Joke Terra)*

De manschappen trokken naar Groet en ondernamen een rooftocht door Schoorl-dam, Schoorl, Winkel, Hoogwoud, Opmeer, Spanbroek, Wadway, Wognum en Zwaag. Vervolgens bedreigden ze de kloosters Nieuwlicht en Bethlehem in Westerblokker. De Hoornse vroedschap stuurde op 22 oktober een deel van de schutterij uit om de *vagabonden* gevangen te nemen. Dat lukte nog dezelfde dag.⁷ Precies een maand later kregen in Hoorn tien mannen het vonnis te horen: de doodstraf door ophan-ging.⁸

De Hoornse burgemeestersrekening van 1568 geeft een gedetailleerd beeld van de gang van zaken rondom de terechtstelling.⁹ Zo was er schriftelijk contact met stadhouder Bossu. Burgemeester Jan Sijmonsz Rol zocht hem zelfs persoonlijk op in Alkmaar om over de gevangenen te praten. Maaltijden voor de scherprechter en de schoutsdienaren kostten 5 gulden en 5 stuivers, de timmerlieden voor de galgen 23 gulden. Zes priesters die de gevangenen bijstonden op de dag van het

7 N.J.M. Dresch, *De rooftocht van Dirk Maertensz. van Schagen en zijn bende in 1568 in Noord-Holland. Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap 46* (Utrecht 1925), p. 312-374.

8 Toegang 0003, inv.nr. 4515 (22 november 1568).

9 Voor de hierna genoemde uitgaven zie: Stadsarchief Hoorn, toegang 0348, inv.nr. 214.

vonnis, ontvingen 3 gulden en 12 stuivers voor hun diensten. De stadswa-
kers ontvingen 2 gulden en 8 stuivers
voor het *rechten* van de galgen op de
Roode Steen en voor een dag werk *aen*
die galge buyten die poorte.

Bartel op de Noorderpoort en Pieter
Mieusz kregen 2 gulden betaald om-
dat ze met hun paarden de dode licha-
men naar *het gerecht* aan de Wester-
dijk brachten. De rekening vermeldt
niet expliciet hoe de ophanging werd
uitgevoerd. Vaak moesten de veroor-
deelden op een *schopstoel* staan of
een ladder beklimmen. Ook ophijsen
kwam voor.

Heel opvallend is overigens de wei-
gering van de Hoornse timmerlieden
Pieter Dirksz en Volkert van Gronin-
gen om twee galgen te timmeren. Ze
trotserden daarmee het bevel van
schout Heukesloot. Het tweetal werd
veroordeeld tot een boete van 50 ka-
rolusguldens per persoon en verban-
ning uit het rechtsgebied van Hoorn
en oostelijk Westfriesland voor de tijd van zes jaren.¹⁰ Naar hun motieven kunnen
we slechts raden. Mogelijk handelden zij uit oprecht medelijden, omdat de tien
veroordeelden, in de woorden van Velius, *vooral kinderen van rechtschapen mensen*
waren, die meer uit baldadigheid en onbedachtzaamheid dan uit kwaadwilligheid
zo'n laakbare actie ondernomen hadden.¹¹

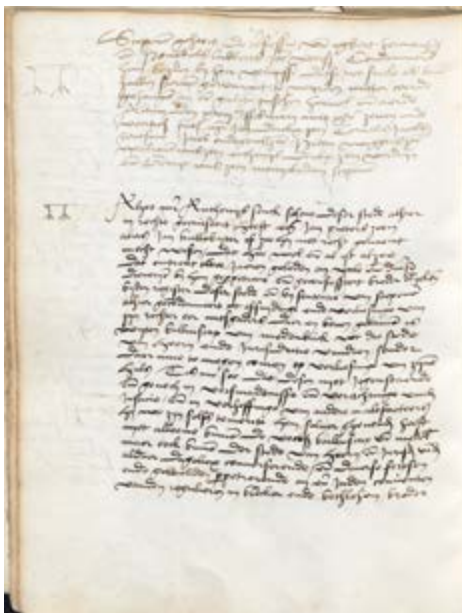
Schellinkhout en Wijdenes

Van de plattelandssteden heeft alleen Schellinkhout een zestiende-eeuwse ver-
melding van een galg. In een notariële akte verklaarde een wapensmid uit Hoorn
dat hij in december 1591 met schout Sijvert Jorisz de Vries van Schellinkhout uit
nieuwsgierigheid een kijkje nam bij *die galge aen denwelcken die Spangiaerts buy-*
ten Schellinckhout gehangen waeren. Onder de galg lagen een touw en een dubbel
blok, dat nog vastzat aan een paaltje dat ongeveer een voet boven de grond uitstak.
Daarmee waren de mannen door de scherprechter en zijn dienaren opgehesen.¹²
Het is verleidelijk om te denken dat het hier ging om Spanjaarden die aan de zijde
van stadhouder Bossu meevochten in de Slag op de Zuiderzee in 1573.

¹⁰ Toegang 0003, inv.nr. 4515 (4 december 1568).

¹¹ Th. Velius, *Kroniek van Hoorn* (Hoorn 2007), p. 431.

¹² Toegang 1685, inv.nr. 2037 (18 april 1592).

*In het 'bouck van alle criminele executiën'
van Hoorn tekende de stadssecretaris bij
doodvonnissen een galg, zoals hier in 1547
(zie linker bovenhoek).*

(Westfries Archief, toegang 0003, 4515)

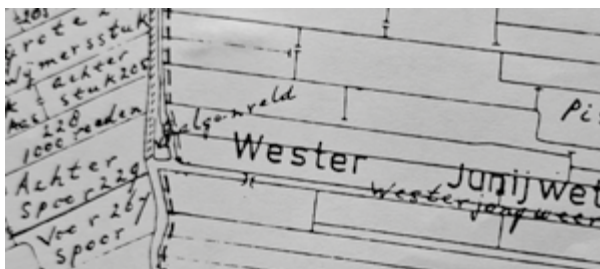

*Schilderij van Pieter Meulenaer (Antwerpen 1602-Antwerpen 1654) van een terechtstelling waarbij de veroordeelde van een ladder wordt geduwd.
(onbekende collectie)*

In 1611 is er opnieuw sprake van een galg in Schellinkhout. Er loopt dan een langlopend conflict tussen schout Hendrik Jacobsz Cloeck en secretaris Claes Govertsz Bijwaert. De schout kwam steeds meer geïsoleerd te staan, waarna de zaak compleet uit de hand liep. Tijdens een bijeenkomst in het raadhuis verloor Cloeck zijn zelfbeheersing en tierde *datte galge al getimmert [...] was, daer den secretaris aen hangen soude*.¹³ Of dit betekent dat de eerder genoemde galg inmiddels was afgebroken, is niet duidelijk. Zeker is dat Cloeck door het Hof van Holland enige tijd op non-actief werd gesteld.¹⁴

13 Toegang 0003, inv.nr. 4768 (30 januari 1611 en diverse andere plaatsen).

14 Ibidem (11 december 1612). Toen de gemoederen enigszins waren bedaard keerde hij terug in zijn functie. Zie: ibidem, inv.nr. 4793 (24 april 1624 en verder). Hij zou worden opgevolgd door zijn zoon Claes Hendriksz Cloeck, een al even opmerkelijke figuur. Zie hiervoor: Piet Boon, *Een kijkje in de ge-*

Galgenveld van Schellinkhout en Wijdenes op de veldnamenkaart van het Meertens Instituut.

*Als bosje is het galgenveld tussen Wijdenes (links) en Schellinkhout (rechts) herkenbaar gebleven, maart 2026. Linksonder de Wijmers, die als de Jongeweër afbuigt naar Wijdenes. Links het bedrijf Jongeweër 36, rechts Jongeweër 33. De doodlopende kronkelende weg rechts leidt naar het adres Wijmers 22. Hierlangs ligt de onverharde grasdijk Zuiderwijmers, die als wandelpad uitkomt in Schellinkhout.
(foto Stichting Projector / Joke Terra)*

Waarschijnlijk deelde Schellinkhout voor 1795 een galgenveld met Wijdenes. In 1881 correspondeerden de burgemeesters van Schellinkhout en Wijdenes namelijk over de verwaarloosde toestand van een gezamenlijk eigendom: het *Galgeveld* aan de Wijmers.¹⁵ De naam is ook te zien in de bocht van de Wijmers en het Jongeweër op de veldnamenkaart van het Meertens Instituut.¹⁶ Vermeldingen in de rollen van de schepenbanken en de dorpsrekeningen van Schellinkhout en Wijdenes ontbreken.¹⁷

schiedenis van Schellinkhout (Hoorn 1977), p. 37.

¹⁵ Stede Wijdenes en Oosterleek, toegang 1223, inv.nr. 481.

¹⁶ Toegang 0354, 4j16-24.

¹⁷ Geraadpleegd zijn: stede Schellinkhout, toegang 1156, inv.nr. 26; toegang 1223, inv.nrs. 26-49; toegang 0003, inv.nrs. 4768-4770, 4776, 4793 en 4794.

De stede Venhuizen en Hem

In 1727 diende voor de schepenbank van de stede Venhuizen en Hem een schokkende rechtszaak tegen Aaltje Hendriks, weduwe van Pieter Kok. Ongetwijfeld uit schaamte probeerde zij een derde buitenechtelijke zwangerschap tot het laatste moment verborgen te houden.

Toen op 5 mei de weeën begonnen, verbleef zij als *kraembewaerster* in het huis van Meindert Hermensz Stokkenkreeft. Aaltje zonderde zich achter het huis af, legde het kindje na de bevalling met de nageboorte nog vast op haar rode onderrok en wachtte tot het overleden was. Daarna deed ze het lijkje in een pot, propte dat stevig dicht met de onderrok en verstopte het in een turfhol. Ze hoopte het 's avonds stiekem te begraven. Wat later bracht Meindert Stokkenkreeft Aaltje naar huis in de veronderstelling dat zij nog altijd in barensnood was en waarschuwde de plaatselijke vroedvrouw. Eerst weigerde Aaltje iemand in huis te laten. Pas na bedreiging met geweld liet zij burgemeester Pieter Hoek en de vroedvrouw binnen.

Toen Aaltje voldoende was hersteld van de bevalling, verhuisde ze van haar huis naar de gevangenis in het stadhuis, het tegenwoordige Koggehuis. Ze legde al spoedig een volledige bekentenis af. Op 13 juni 1727 eiste de schout de doodstraf door wurging, waarna haar lichaam naar *een radt op 't galgevelt deser stede* moest worden overbracht. De schepenen weken slechts op één punt af. Na de executie werd Aaltje *in een kist ter aarde* besteld. Het is niet bekend waar zij werd begraven.¹⁸

Volgens een vriendelijke mededeling van de heer Cor Sjerps uit Hem lag het galgenveld van de stede Venhuizen en Hem bij De

Hout aan het eind van de Meeweg. Zijn vader had daar een klein stukje land, galgenlandje geheten, van pakweg twintig bij twintig meter omzoomd door smalle slootjes. Het zou te zien zijn als een zwarte stip op de kaart van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland van Johannes Dou uit 1680.¹⁹ Met de verbreding van de Meeweg in de jaren 1960 is het verdwenen.²⁰

Vermoedelijke locatie van het galgenveld van de stede Venhuizen en Hem.

(detail van de 16-blads uitgave van de kaart van Noord-Holland door Johannes Dou uit 1680, uitgave 1745; bewerking auteur)

¹⁸ Toegang 0003, inv.nr. 4817 (6 mei tot en met 24 juni 1727).

¹⁹ Toegang 0354,1v33.

²⁰ Email-bericht van de heer Cor Sjerps aan het Westfries Archief, 19 februari 2020.

Westwoud en Grootebroek

Op de kaart van het Meertens Instituut staat in de banne Oosterblokker, helemaal aan het zuidende van het Zittend, de veldnaam De Galg. Dit zou het galgenveld van de stede Westwoud (met Binnenwijzend, Oosterblokker, Westerblokker en Westwoud) moeten zijn, al ontbreken duidelijke verwijzingen in de eigentijdse bronnen.²¹

Tegen Claes Cornelisz, die op 1 september 1578 ene Sijmen Jansz met een *scherp instrument* dodelijk verwondde, eiste schout Augustijn Christoffelsz de doodstraf door onthoofding. Het lichaam van Claes Cornelisz moest vervolgens op een rad en zijn hoofd moest op een staak worden gezet. Jammer genoeg ontbreekt het vonnis.²² Ook de latere burgemeestersrekeningen doen er het zwijgen toe, bijvoorbeeld over het onderhoud van een galg en rad.²³

Het galgenveld van de stede Grootebroek (met Bovenkarspel, Grootebroek, Hoogkarspel en Lutjebroek) staat duidelijk getekend op blad F van de kaart van de Westfriese Omringdijk uit 1638.²⁴ Een huiveringwekkend voorbeeld van gebruik vond plaats in 1699. Bij een aantal inbraken in Lutjehoogkarspel en Westwoud werd een enorme hoeveelheid kledingstukken, beddengoed, geld, zilveren en gouden spullen buitgemaakt. De verdenking viel al snel op Jan Adriaansz, alias Modderman. Deze 36-jarige draaideurcrimineel was vanwege eerdere misdrijven al drie keer op zijn rug gebrandmerkt. Bij zijn arrestatie op 19 maart bedreigde hij de schoutsdienaren met een geladen roer (*gij donders, comt mij niet nader, ofte dat gaat er door!*).

'De Galg' van de stede Westwoud op de veldnamenkaart van het Meertens Instituut.
(bewerking Ed Dekker)

Beulzwaard,
1717.
(collectie Rijks-
museum De
Gevangenpoort
Den Haag)

²¹ Toegang 0354, 4j16-24.

²² Toegang 0003, inv.nr. 4817 (6 mei tot en met 24 juni 1727).

²³ Archief stede Westwoud, toegang 0094, inv.nrs. 54 en 55 (periode 1646-1790).

²⁴ Toegang 0354, 1m6.

Bij een poging om hem te ontwapenen door dienaar Nanne Govertsz viel een schot. Een van de omstanders werd in een been getroffen. Jan Adriaansz wachtte het vonnis niet af. Op 21 maart, na zijn tweede verhoor, bleek dat hij zichzelf in de gevangenis had opgehangen. Zelfmoord werd beschouwd als een zware misdaad tegen God en de samenleving. Volgens de wetten van het land verdienden zulke *God vergetende mensen* geen christelijke begrafenis.

Conform de eis van de schout werd het lichaam van Jan Adriaansz op een horde naar de galg bij Broekerhaven gesleept, met de zelfgemaakte strop om zijn hals. Hij werd aan de benen opgehangen om door de lucht en de vogels te worden verteerd.²⁵

Galg en rad van de stede Grootebroek in 1638. (detail van blad F van de kaart van de Westfriese zeekerende dijken door Pieter van der Meersch; (bewerking Ed Dekker)

Bij vonnissen tot brandmerking tekende de Hoornse stadssecretaris linksboven een kleine cirkel met een schuine streep erdoor, zoals hier in 1557. (WFA, toegang 0003, 4515)

²⁵ Toegang 0003, inv.nr. 5161 (23 maart 1699). De eerdere veroordelingen van Jan Adriaansz worden niet beschreven, wel zijn geboorteplaats: Achthoven (Utrecht).

Detail van het schilderij 'De triomf van de dood' uit 1562 door Pieter Bruegel de Oude. (Museo Nacional del Prado, Madrid)

Enkhuizen

Voor terdoodveroordeelden viel aan hel en verdoemenis niet te ontkomen, was de overtuiging. Toch bleef soms, zoals in het geval van Aaltje Hendriks in 1727, de ultieme vernedering van ophanging aan de galg of plaatsing op het rad achterwege om nabestaanden verder leed te besparen.

Voor mensen van buiten was hulp van vrienden of familie uitgesloten. De lotgeval- len van Pierre Imber uit de Dauphiné zijn uitvoerig beschreven in zowel de rollen van de schepenbank als in de tweede druk van de bekende kroniek van Enkhui- zen.²⁶ Deze 23-jarige Fransman kreeg de doodstraf door ophanging wegens het vervaardigen en uitgeven van valse dukatons. Op 15 april 1673 werd voor het stad- huis een schavot met daarop een galg in gereedheid gebracht voor de executie. De schutterij werd ingeschakeld om de orde te handhaven. Mogelijk was er vrees voor ongeregelde heden omdat de valsemunter afkomstig was uit één van de mogendhe- den die de Republiek in het rampjaar 1672 stortte. Tijdens het voorlezen van het vonnis (mede in het Frans) hoorde Imber dat zijn smeekbeden om te worden begraven voor niets waren geweest. Hij raakte volledig overstuurd. Op het schavot sprak

²⁶ Zie voetnoot 27.

Imber nog een aantal woorden tot allen die *de Fransche taal verstaan*. Toen hij wat al te lang doorging, trok de scherprechter de strop wat harder aan.

Op dat moment ging een predikant voor in gebed en ging de *zich zeer stilhoudende menigte* op de knieën. Imber ging de ladder op, bad het Onze Vader en werd er afgestoten. Nog dezelfde middag werd hij *buiten* aan een nieuw gebouwde galg opgehangen.²⁷ Deze is te zien op de kaart van Drechterland uit 1723.²⁸

Een zeer uitvoerige beschrijving betreft de strafzaak tegen de 30-jarige Dirk Baanman uit Bovenkarspel.²⁹ Uit geldnood pleegde hij vanaf 1770 een serie diefstallen en inbraken. Hij liep in april 1776 tegen de lamp. Bij een gezamenlijke huiszoeking vonden de schouten van Grootebroek en Enkhuizen in een uitgeholde balk boven

de bedstede van Dirk Baanman en zijn vrouw Regina Hartman een grote hoeveelheid gestolen goederen. Een van de slachtoffers, Trijntje Schuijt uit Enkhuizen, was bij de huiszoeking aanwezig en herkende een deel van haar spullen. Het echtpaar werd gearresteerd en na overleg met de schout van Grootebroek uitgeleverd aan Enkhuizen.

In eerste instantie schoof Dirk Baanman de schuld af op twee Joden, Aron en Chaim, die hij in 1774 tijdens een bezoek aan Amsterdam zou hebben leren kennen. Hij verzon een fantastisch verhaal over een nachtelijke diefstal van twee etalagekasten uit het huis van de Enkhuizer zilversmid Anthony Kramps. Het had flink gevroren en Aron dacht met de zwaarste kast wel over het ijs van een gracht weg te komen. Maar hij zakte met kast en al door het ijs. Dirk Baanman wist de kast aan een touw vast te maken en uit het water te trekken. Ontsnapping door de gesloten Koepoort was geen optie, een poging over het ijs onder de Boerenboom door wel. De verkleumde Aron was nog kletsnat en weigerde als eerste te gaan. Met de nodige tegenzin waagde Chaim het erop. Het ijs bleek sterk genoeg, waarop Aron en Dirk volgden.

"t Geregt van Enckhuysen" op het buitendijks land ten noorden van de stad.

(details op kaart van Drechterland door Govert Maartensz Oostwoud uit 1723)

27 Toegang 0003, inv.nr. 4924 (15 april 1673); Geerardt Brandt, Sebastiaan Centen, *Historie der vermaerde Zee- en Koop-stadt Enkhuisen* (Hoorn 1747), p. 380-382.

28 Toegang 0354, 1v1-8.

29 Voor het proces tegen Dirk Baanman zie: toegang 0003, inv.nrs. 4927 (2 april tot en met 15 mei 1776) en 4839 (6 tot en met 15 mei 1776).

Aangekomen op de grens van Bovenkarspel en Grootebroek besloot het drietal om de spullen pas in maart of april te verkopen. Voorlopig moest Dirk alles thuis bewaren. In 1775 en 1776 volgden nog de inbraken bij Trijntje Schuijt en twee Enkhuizer weduwen.

Een van de voornaamste beschuldigingen in de strafeis van schout Thade Pan was het feit dat Baanman als *gids en spion* had samengewerkt met die twee Joodse fameuze *dieven en huisbrekers*. De verzamelde bewijzen konden volgens Pan maar tot één vonnis leiden: de doodstraf door ophanging voor het stadhuis en daarna ophanging op het galgenveld buiten de stad.

Op 9 mei wezen de schepenen vonnis: ophanging. Daarna zou Dirk Baanman in een kist worden begraven naast de galg op het galgenveld. De dag van de executie werd bepaald op 15 mei 1776. Voor Regina Hartman viel het vonnis opvallend mild uit: vijfjarige verbanning uit de jurisdictie van Enkhuizen.

Ontwerp voor 'de ontsachelijke uytvoeringen en uytsteeckende rang en macht van de burgemeesterlijke ampten' door Romeijn de Hooghe, 1707. Deze prachtige schets is gebruikt voor het beroemde interieur in het Enkhuizer stadhuis. Burgemeesters dienden de schepenen bij de behandeling van strafzaken vaak van advies. De letters SPQE (achtergrond) staan voor: Senatus Populusque Enkhuizen (De senaat en het volk van Enkhuizen). (WFA, toegang 0120, 1397a)

Op 12 mei legde Dirk Baanman plotseling een aanvullende verklaring af. Hij had alle verhalen over Aron, Chaim en andere medeplichtigen verzonnen. Hij alleen was verantwoordelijk voor alle bedreven *gruwelstukken*.

Intussen gingen de voorbereidingen voor de executie door. Twee predikanten stonden de *patiënt* Baanman bij tijdens de laatste dagen van zijn leven. Op 14 mei kwam de scherprechter uit Haarlem aan in Enkhuizen. Diezelfde dag ontvingen de schepenen ook nog een smeekbede van de moeder en een halfbroer om Dirk Baanman niet op te hangen op het galgenveld. Het kon wel jaren duren voor het lijk *tot spijs van de vogelen des hemels en door de lugt* was vergaan, tot onmetelijk verdriet van een moeder wiens *teerheid allen anderen surpasseert*. Het verzoek werd geseponneerd, de schepenen hadden immers al besloten tot begraving in een kist.

Voor Dirk Baanman en Regina Hartman begon de dag van zijn executie met voorlezing van de vonnissen. Volgens de traditie waren de jongste twee schepenen daarbij aanwezig. Regina ging daarna naar het huis van een van de schoutsdienaren en werd die avond de stad uitgezet. Dirk Baanman bracht nog enkele uren door in de *treurkamer* in het stadhuis, bijgestaan door dominee Zoutmaat. Intussen trok een groep van 32 ratelwachten, voorzien van stokken met *morgensterren* (symbool voor Jezus Christus) naar het stadhuis om onbevoegden buiten de deur te houden. Vervolgens hielden zij vanaf half 11 de stadspoorten en waterpoorten gesloten. Na het luiden van de klok van het stadhuis las stadssecretaris Duijvens het vonnis voor aan een *menigte samengevloeyde menschen*.

Om half 12 begon de executie. Dominee Tiedeman betrad het schavot om voor te gaan in het gebed. Eerder was besloten om dit in het openbaar te doen teneinde de plechtigheid *statelijker* te maken om iedereen een *afschrik van het quade* in te boezemen. Baanman werd door dienaars naar het schavot geleid, knielde, en beval zijn ziel met *verwonderende praesentie* aan in de handen van God. Om kwart over 12 was alles voorbij.

Alle betrokkenen, ook de advocaten van Baanman en de predikanten, kwamen na afloop *naar oude gewoonte* bijeen voor een diner in de Oostindische Toren. Tijdens het dessert droeg een van de aanwezigen een gedicht voor over de *doodstrafoeffening aan eenen misdadigen te Enchuijsen, den 15 van bloeijsmaand 1776*:

*Daar stelt het heijlig recht den booswicht op 't schavot,
van wien de burgerrust reeds zwijmend neergezegen
misschien in korten tijd den doodsteek had gekreegen,
Gods dienaars ten hoon, den hemel zelfs ten spot.
O schandvlek onses tijds! Hoe treft uw 't juijste lot!
Nauw kunt ge ons menschenhart tot medelij beweegen.
Wat treed Gods priesterschaar om u den hemel teegen?
En draagt ze uw snoode ziel nog voor den throon van God?
Wat eer voor zulk een fielt, die zich aan de ondeugd paarde*

en roekeloos de ongenaa van hemel tartte en aarde.
Hij hang, hun beijde onwaard, ten proij van het roofgediert',
maar kon ons eng begrip Gods grootheid nimmer weeten,
nogh oyt den ommekring van Jesus' borgtogt meeten.
Ach, off hem de ewigheid dan nog een vrijplaats wierd.

Het *gerecht* van Enkhuizen staat al op de kaart van Drechterland door Govert Maartensz Oostwoud uit 1723 (zie afbeelding op pagina 31). Mogelijk is dit eerdere galgenveld door schade aan het buitendijks land bij de grote storm in november 1775 verloren gegaan. Het vonnis van Dirk Baanman van 9 mei 1776 vermeldt namelijk de bouw van een nieuwe galg. Op de herziene versie van de kaart van Drechterland uit 1782 is het nieuwe galgenveld zuidelijker getekend.³⁰

In 1776 bouwde Enkhuizen een nieuwe galg. Blijkens de kaart van Drechterland uit 1782 stond 't Gerecht van Enkhuysen' wat zuidelijker dan de voorganger.

Stede Abbekerk en stede Sijbekarspel

Van de stede Sijbekarspel, een dorpscombinatie van Sijbekarspel en Benningbroek, ontbreken de burgemeestersrekeningen. Wel zijn rollen van strafzaken bewaard gebleven uit de jaren 1608-1610, 1688-1730 en 1733-1783. Vermeldingen van een galgenveld komen hierin niet voor en op de kaart van het Meertens Instituut ontbreekt een 'verdachte' veldnaam.³¹

Over de stede Abbekerk (met Abbekerk, Midwoud, Lambertschaag en Twisk) zijn we beter geïnformeerd. In mei 1709 kochten de burgemeesters een stukje grasland en rietschoot aan de zeedijk bij Lambertschaag aan, in te richten als galgenveld.³² Aanleiding was de terdoodveroordeling van Liefje Elberts, de 21-jarige dienstmeid van Sijmon Jacobsz Oostwoud en Magteld Jacobs in Lambertschaag. In april 1708 stak Liefje de boerderij van het echtpaar in brand om diefstal van sieraden en linnengoed te verdoezelen. Een jaar later vroeg ze een buurvrouw om

30 Hameleers dateerde de herziene versie op 1775. Zie: Marc Hameleers, *West-Friesland in oude kaarten* (Wormerveer 1987), p. 62-63. Voor de datering 1782 zie: archief van het ambacht van Westfriesland genaamd Drechterland, toegang 1562, inv.nrs. 4 en 420. Voor de herziene kaart van Drechterland zie: toegang 0354, 1s2.

31 Toegang 0003, inv.nrs. 5449, 5450, 5451-5458. Schout Jacob Claesz Sem eiste in drie gevallen van doodslag op 12 februari 1608, 9 september 1608 en 5 mei 1609 'slechts' verbanningen uit Holland en Westfriesland voor de tijd van honderd jaar.

32 Archief stede Abbekerk, toegang 0795-01, inv.nr. 11.

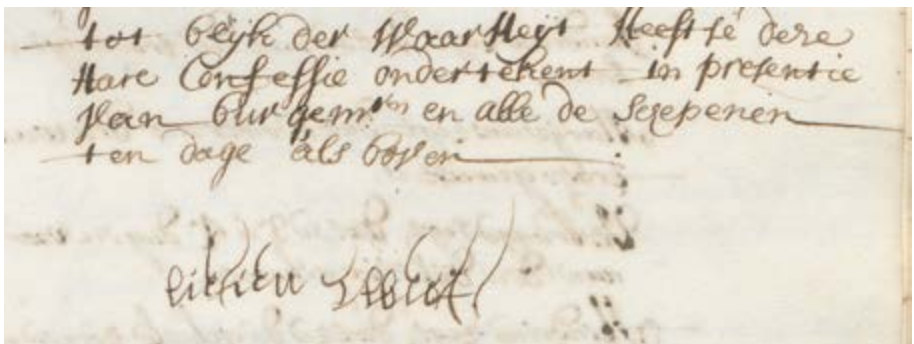
een zilveren hoofdjzer in Hoorn te verkopen. Deze vertrouwde het niet en waarschuwde het echtpaar Oostwoud. Het hoofdjzer bleek een van de sieraden te zijn die sinds de brand werden vermist. Sijmon Oostwoud sprak Liefje hierop aan, waarna ze zich een paar dagen ziek hield.

In de nacht van 12 op 13 maart 1709 brak in de hooiberg van de nieuw gebouwde boerderij brand uit. Zoon Jan Sijmons Oostwoud wist het vuur ternauwernood te blussen.³³ Kwade opzet was de enige verklaring, Liefje Elberts was de enige verdachte.

Een maand later was er voldoende bewijs verzameld om haar te arresteren. Tijdens de verhoren raakte Liefje steeds meer verstrikt in een bonte verzameling van leugens en bedrog. De schout verzocht de schepenbank op 2 mei om haar te mogen onderwerpen aan *scherper examen*. Op dit dreigement *soo veranderde sij van gelaat en bekende vervolgens rontuijt*. De bekentenis ging op 4 mei de boeken in en is door Liefje Elberts zelf ondertekend.

*Grafsteen in het Groene Kerkje in Lambertschaag van Magteld Jacobs en Sijmon Jacobsz Oostwoud, getrouwd in 1666. Hun boerderij werd in 1708 door toedoen van Liefje Elberts in de as gelegd. Een tweede brandstichting in 1709 werd ternauwernood geblust. Magteld Jacobs overleed slechts drie maanden na de terechtstelling van Liefje Elberts.
(foto auteur)*

*Handtekening van Liefje Elberts onder haar bekentenis.
(WFA, toegang 0003, 5432)*

³³ Toegang 0003, inv.nrs. 5427 en 5432. Getuigenverhoren, ondervragingen van Liefje Elberts en de procesgang tot en met het vonnis staan hierin uitvoerig beschreven.

Op 7 mei 1709 veroordeelde de schepenbank van de stede Abbekerk Liefje Elberts ter dood door wurging aan een paal voor het stadhuis, met een vuurtest boven haar hoofd. Na de voltrekking van het vonnis werd haar stoffelijk overschot op 13 mei 1709 op het rad gelegd, naast de galg op het pas ingerichte galgenveld. De precieze locatie is te vinden op de veldnamenkaart van het Meertens Instituut van de gemeente Abbekerk.³⁴

Blijkens de burgemeestersrekeningen is aan de galg van de stede Abbekerk tenminste tot het midden van de achttiende eeuw onderhoud gepleegd.³⁵

Detail van de veldnamenkaart van de gemeente Abbekerk, omstreeks 1965. Het galgenveld van de stede Abbekerk in Lambertschaag bevond zich in nummer 43. (bewerking Ed Dekker)

De stadsheerlijkheden Spanbroek, Opmeer, Obdam, Hensbroek en Hoogwoud

In de schepenrollen van Spanbroek, Opmeer, Obdam en Hensbroek zijn geen vermeldingen van galgenvelden of -akkers te vinden.³⁶ Van Obdam en Opmeer zijn uit andere bronnen wel respectievelijk een *galgacker* en een *galgenveld* bekend.

De Galgakker van Obdam, 144 roeden groot, komt voor in de plaatselijke pre-kadastrale administratie uit 1722-1770 en 1808.³⁷ Het perceel is terug te vinden op het oudste gemeentelijke kadastrale minuutplan.³⁸

Op het kadastrale minuutplan van de gemeente Obdam uit 1825 is de 'galgakker' bekend onder sectie B nummer 31. Links van onder naar boven het noordelijke deel van de Dorpsstraat, linksboven een deel van de Lutkedijk richting Spierdijk. (beeldbank Rijksdienst Cultureel Erfgoed, MIN07081B01; bewerking Ed Dekker)

³⁴ Toegang 0354, 65h332. Mijn collega Tamara Groot wist dit galgenveld te lokaliseren aan de hand van veldnamen in: Dorpsarchief Lambertschaag, toegang 0795-02, inv.nr. 44.

³⁵ Toegang 0795-01, inv.nr. 10. De rekening van 1749 vermeldt de levering van hout en spijkers tot de galg en schuthok.

³⁶ Geraadpleegd zijn: toegang 0003, inv.nrs. 5515-5519, 5541, 5542, 5552-5557, 5597 en 5606.

³⁷ Toegang 0973, inv.nrs. 33 (fol. 327) en 36 (perk 13).

³⁸ Vriendelijke mededeling van de heer Piet Koenis te Lelystad, februari 2020.

Voor Opmeer biedt de veldnamenkaart van het Meertens Instituut uitkomst. Het *galgenveld* is ingetekend aan de noordoostkant van de Berkmeer, in de polder De Lage Hoek.³⁹ Dat twee percelen aan de overkant van de ringdijk De Hel heten, zal geen toeval zijn.

De oudste afbeelding van het galgenveld van Hoogwoud en Aartswoud is te vinden op de kaart van de zeedijk van de Vier Noorder Koggen uit 1638.⁴⁰ In 1740 kwam hier het dode lichaam te hangen van de 26-jarige Aarjen Goosen, een geboren Obdammer. Hij had een lange lijst van misdaden op zijn kerfstok. Omstreeks 1735 trad hij in dienst van het Staatse leger, deserteerde, verkocht zijn uniform in Amsterdam en kocht met

De galgakker van Obdam is door de ruilverkaveling verdwenen, maar lag tussen het Hofland en de Lutkedijk (rode rechthoek), iets ten noorden van het perceel Hofland 6. Linksonder de spoorlijn Obdam-Hoorn.

(kaartje www.topotijdreis.nl, bewerking Ed Dekker)

Het vroegere galgenveld van Opmeer is goed terug te vinden in het huidige landschap, maart 2026. De akker ligt tussen de Lage Hoek en de ringvaart van de polder Berkmeer. De witte stolp ertegenover is Lage Hoek 9.

(foto Stichting Projector / Joke Terra)

³⁹ Toegang 0354, 5k32. Email-bericht van de heer Gerard Jak te Spanbroek, 19 februari 2020.

⁴⁰ Toegang 0354, 1h16. Zie ook de grote manuscriptkaart van Westfriesland uit 1657 en de gedrukte kaart van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen uit 1680, beide van Johannes Dou, alsmede de kaart van de Vier Noorder Koggen uit 1732.

de opbrengst nieuwe kleren. In 1739 volgden diefstallen van flessen wijn uit de kelder van de predikant van Hensbroek, van partijen hout en takken uit Hoogwoud en Nieuwe Niedorp en van kleren en lijnwaad (linnen goederen) van een bleekveld aan de Hoogwouder Gouw. Voor twee reizen als matroos ter walvisvaart naar Groenland ontving Aarjen Goosen een voorshot van 23 gulden per keer, maar kwam niet opdagen. Na de diefstal van een koe aan de Gouwe op 14 november 1740 kreeg schout Carolus Heinsius van Willigen hem in het vizier. De schout en de schepenen waren onverbiddelijk. Aarjen Goosen werd opgehangen voor het stadhuis en overgebracht naar het galgenveld.⁴¹

Medemblik

Op 5 december 1708 begon voor de schepenbank van Medemblik de rechtszaak tegen David Jacobsz, geboren in Dordrecht. De verdachte had een aantal bankbriefjes van de Bank van Lening in Amsterdam op zak. Na onderzoek bleek het om spullen te gaan die in Hoorn waren gestolen. Al snel kwamen meer diefstallen aan het licht.

Omdat David Jacobsz bleef ontkennen, stond de schepenbank toe om hem te onderwerpen aan *scherper examen*. Het is niet duidelijk of dit daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Hoe dan ook, op 17 december legde de verdachte een volledige bekentenis af. Uit zijn verklaring bleek een indrukwekkend crimineel verleden. Om dat te verdoezelen had hij zelfs een andere naam aangenomen. David Jacobsz heette eigenlijk Jeuriaan Jeuriaansz.

Detail van de veldnamenkaart van de gemeente Opmeer met het 'galgenveld', omstreeks 1965. Aan de overkant van de ringdijk lagen in de Berkmeer twee percelen met de toepasselijke naam De Hel.

Detail van de kaart van de met paalwerken versterkte zeedijk van de Vier Noorder Koggen, in 1638 getekend door Jan Cornelisz Schagen. Links de galg van Hoogwoud en Aartswoud, onderaan de kerk van Aartswoud en rechts bebouwing langs de Aartswouder Gouwe.

⁴¹ Toegang 0003, inv.nr. 5487 (14 december 1740).

In 1697 en 1699 was hij in Amsterdam veroordeeld tot geseling op het schavot met een strop om de nek, brandmerking, tuchthuis en verbanning uit Holland en Westfriesland voor een periode van 15 jaar. Na zijn vrijlating trok hij enige tijd op met ene Roelof Jansz, die inmiddels in Alkmaar was opgehangen.

Ten slotte somde hij nog misdaden op waarvoor hij nog niet was bestraft. Tijdens een reis naar Noorwegen was hij met het scheepsvolk van een schipper uit Haarlem te gast geweest bij een predikant. Samen met ene *Jan uit Leiden* stal hij uit een kast een zilveren servies en ruim 150 gulden en vluchtte daarop met zijn makker naar Bergen in Noorwegen.

Diefstallen in Hoorn, Edam en Enkhuizen maakten de lijst compleet. De schepenbank van Medemblik voniste conform de eis van

schout Gaspar van Wallendal: doodstraf door ophanging en overbrenging naar het galgenveld.⁴² Beeldhouwer Claes Jansz Kooren bracht op 14 september 1709 een stuiver in rekening voor het snijden van *letters aan de galgh*.⁴³

Er zijn meer vermeldingen van de buitengalg van Medemblik, maar waar deze precies stond, wordt uit oude kaarten niet duidelijk. In principe komt het hele rechtsgebied van Medemblik in aanmerking. Daartoe behoorden ook Opperdoes, Oostwoud, Hoog- en Laag-Zwaagdijk en Wervershoof.

Een aanwijzing is misschien te vinden op de veldnamenkaart van het Meertens Instituut. Daarop staan ten noorden van Opperdoes op de grens met Twisk twee galgenvelden getekend.⁴⁴ Eigenlijk komt alleen het noordelijkste perceel, dat grenst

De schepenbank heette ook wel vierschaar. De Vierschaar in het voormalige stadhuis van Amsterdam (nu paleis) op de Dam is prachtig bewaard gebleven. (foto begin twintigste eeuw, anoniem; collectie Stadsarchief Amsterdam)

42 Toegang 0003, inv.nr. 5307 (5 tot en met 19 december 1708).

43 Stadsarchief Medemblik, toegang 0715-01, inv.nr. 1688c. Met dank aan mijn collega Peter Swart.

44 Toegang 0354, 4j16-24.

Het Hoornse Gerechtigheidspaneel, een drieluik afkomstig uit het stadhuis aan de Roode Steen. Het linker- en rechterpaneel dateren vermoedelijk uit de periode 1521-1530. De makers zijn onbekend. Het middelste paneel is geschilderd door Jacob Waben (Alkmaar ca. 1575-Hoorn ca. 1641). Het drieluik hing in de schepenzaal waar verdachten van misdrijven werden berecht.

(collectie Westfries Museum, nummer 00235)

aan de Westfriese Omringdijk, in aanmerking. Het andere perceel, met galg, wordt namelijk op de kaart van Pieter Straat uit 1732 afgebeeld als 't Vier Noorder Coggens Gerecht.⁴⁵

Vier Noorder Koggen, Drechterland en de Admiraliteit van het Noorderkwartier

Ter bescherming van zeedijken hadden dijkgraven en heemraden vergaande bevoegdheden op het gebied van de rechtspraak. Op het opzettelijk toebrengen van schade aan de paalwerken van de Westfriese Omringdijk stonden dan ook zware straffen.

Of aan de galg van de Vier Noorder Koggen ooit iemand is opgehangen, is niet bekend. De voortvluchtige Pieter Jacobsz Barn, alias Schemeravond, werd in 1728 bij verstek veroordeeld tot verbanning uit Holland en Westfriesland vanwege de diefstal van ijzeren bouten en paal-

Op de veldnamenkaart van het Meertens Instituut staan bij Oppeerdoes twee galgenvelden vlak bij elkaar. Het noordelijke perceel, dat tegen de Westfriese Omringdijk aanligt (boven midden), is mogelijk het galgenveld van Medemblik. Het andere (midden) is het galgenveld van de Vier Noorder Koggen.

⁴⁵ Toegang 0354, 1r3.

werken uit de zeedijk buiten de Westerpoort van Medemblik. Bij terugkeer in het gewest hing hem de doodstraf boven het hoofd.⁴⁶

Het dijkgraafschap Drechterland had op dat moment geen galg. Deze stond ooit buitendijks aan de Noorderdijk bij de dijkpalen 51 en 52 maar was omgewaaid tijdens zware storm. Het bestuur besloot in december 1734 om op dezelfde plek een nieuw *Geregt van Dregterland* te bouwen.⁴⁷ Deze galg is op de reeds genoemde kaart uit 1782 te zien (zie afbeelding hieronder).⁴⁸

Op de kaart van het dijkgraafschap de Vier Noorder Koggen uit 1732 door Pieter Straat is 't Vier Noorder Coggens Gerecht' duidelijk te zien. Net als bij Opmeer heet een naburig perceel De Hel.

De kaart van Drechterland uit 1782 toont het in 1734 gebouwde 'Geregt', buitendijks op het strandje bij de dijkpalen 51 en 52.

Aanleiding tot het besluit was ongetwijfeld de rechtszaak een jaar eerder tegen Maarten Jansz Swagerman uit Andijk. Hij was betrapt op diefstal van palen, gordingen en andere dijkmaterialen. De dijkgraaf eiste de doodstraf door ophanging voor het stadhuis op de Roode Steen in Hoorn, gevolgd door ophanging aan een nieuw te bouwen galg aan de Noorderdijk.

De heemraden besloten echter tot 'slechts' openbare geseling en een 25-jarige verbanning uit Holland en Westfriesland. Mocht hij binnen die periode weer worden gesignaleerd, zou een zwaardere straf volgen.⁴⁹

46 Toegang 0003, 7075c (16 februari 1728). Deze *criminele rollen* beginnen in 1700.

47 Toegang 1562, inv.nr. 1 (13 december 1734).

48 Toegang 0354, 1s2.

49 Toegang 0003, inv.nr. 7074 (11 tot en met 29 december 1733). Voor de veroordeling van een dijkroversbende in 1764 zie: Jan de Bruin, *In de ban van het ambacht. De institutionele geschiedenis van de Drechterlandse zeedijken*, in Michiel Bartels et al., *Dwars door de dijk* (Hoorn 2016), p. 58.

Roode Steen met stadhuis en waag en Statencollege. In 1764 werden hier leden van een dijkroversbende op een schavot geselsd en gebrandmerkt met het wapen van het dijkgraafschap Drechtterland.

(schilderij door Isaac Ouwater, 1784; collectie Westfries Museum, nummer 01573)

Desondanks probeerde Swagerman in september 1734 zijn inmiddels verkochte huis weer in bezit te nemen. Secretaris Seger Lakenman van Drechtterland probeerde Swagerman tijdens een stormnacht samen met een aantal ruiters uit Hoorn te pakken te krijgen, tevergeefs.⁵⁰ Wat er verder van Maarten Jansz Swagerman is geworden, is niet bekend.

Een galg die hier niet mag ontbreken is die van de Admiraliteit van het Noorderkwartier.⁵¹ Volgens een rapport behorend bij de reeds genoemde kaarten van de Westfriesse Omringdijk uit 1638 stond deze vroeger buitendijks bij de Nek bij Schellinkhout. Deze galg was echter verdwenen door erosie van maar liefst zo'n 30 à 40 morgen buitendijks land.⁵²

50 Toegang 1562, inv.nr. 760 (declaratie onkosten Seger Lakenman, 6 november 1734: *gecommandeert van den heer dijkgraaf na Hoorn te gaan om ruyters te versoecken M. Swagerman te apprehenderen binnen zijn bannissement, 'tselfe ook in de storm getenteert, dog hem niet gevonden [...]*).

51 Toegang 0354, 1m8.

52 Toegang 0348, inv.nr. 2635c (artikel 315). Hier galge van den Admiraliteyt genoemd.

Samenvatting en besluit

In het voorgaande zijn zeventien instanties besproken die in principe een galgenveld mochten hebben. De uitkomsten van het onderzoek staan in onderstaande tabel.

Galgenvelden in de dijkgraafschappen Drechterland en Vier Noorder Koggen

		Vermelding in primaire bron	Vermelding op kaart vóór 1796 of kaart Meertens Instituut	Locatie op basis van andere bron
1	Hoorn	x	x	
2	Schellinkhout en Wijdenes	x	x	
3	Venhuizen en Hem	x	-	x
4	Westwoud	x	x	
5	Grootebroek	x	x	
6-7	Enkhuizen	x	x	
8	Abbekerk	x	-	
	Spanbroek	-	-	
9	Obdam	x	-	
10	Opmeer	x	x	
	Hensbroek	-	-	
11	Hoogwoud	x	x	
	Sijbekarspel	-	-	
12	Medemblik	x	-	
13	Vier Noorder Koggen	x	x	
14	Drechterland	x	x	
15	Admiraliteit	x	x	

Van een drietal rechtsgebieden komt een galgenveld wel voor in eigentijdse bronnen, maar niet op een kaart. De aangegeven locaties van de *Galgaker* van Obdam en van het galgenveld van de stede Venhuizen en Hem acht ik betrouwbaar. De locatie van het galgenveld van Medemblik is onzeker. Van Enkhuizen zijn twee verschillende locaties bekend, beide ten oosten van de Oosterdijk. Van een galg in Schellinkhout, vermeld in 1591, ontbreekt een aanduiding waar deze precies stond. Uit latere bronnen blijkt dat Schellinkhout een galgenveld deelde met de stede Wijdenes en Oosterleek.

In totaal zijn vijftien galgenvelden gelokaliseerd en op onderstaande reconstructiekaart weergegeven. Voor Spanbroek, Hensbroek en de stede Sijbekarspel ontbreekt ieder spoor van een galgenveld.

Rechtsgebieden in oostelijk Westfriesland en hun galgenvelden. De cijfers corresponderen met de volgorde in het artikel en de tabel.

(kaartje www.westfriesarchief.nl/werkgebied/bewerking_auteur)

Galgenvelden en raderen maakten op tijdgenoten enorm veel indruk. Dat verklaart wellicht waarom de herinnering aan een aantal Westfriesse galgenvelden tot op de dag van vandaag voortleeft. En dat terwijl ze toch al 230 jaar geleden, meteen na het decreet van 6 maart 1795, werden afgebroken. Het bestuur van Drechterland gaf twee weken later dijkgraaf Gerrit Latour opdracht tot ontmanteling van de *galg, staande op het strand aan de Noorderdijk bij de Tent*.⁵³ Dijkgraven en heemraderen en stedelijke rechtbanken behielden voorlopig nog wel hun rechtsprekende bevoegdheden. De modernisering van de rechtspraak naar Frans model in maart 1811 maakte ten slotte ook hier een einde aan.⁵⁴

Zwaag, december 2025

⁵³ Toegang 1562, inv.nr. 4 (waarschappijvergadering van 20 maart 1795).

⁵⁴ Galgenvelden in het westelijk deel van Westfriesland worden in een volgend jaarboek WFON beschreven. Lisette Blokker en Loes Ekhart, medewerkers van het Regionaal Archief Alkmaar, publiceren dan de resultaten van hun onderzoek.